

TRETIRANJE DRUGOSTI, HER-ETIKA I HETEROGLOSIJA U DJELU VIŠNJE MACHIEDO

Dubravka Crnojević-Carić

Višnja je Machiedo¹ u svim aspektima svojeg rada bila izuzetna, iznimna pojava: »tihi skandal naših književnih krugova«, kako piše Iva Grgić. Ona je bila antologičarka koja primjenjuje »originalni žanrovski koncept«, književna kritičarka i znanstvenica koja pouzdane informacije ne prezentira na tradicionalan akademski način, već stvara »svojevrsnu književnost o književnosti«.² Višnja je Machiedo bila prevoditeljica koja

¹ Višnja Machiedo (27. ožujka 1940. – 23. veljače 2013.), prevoditeljica, esejistica, kritičarka, znanstvenica koja piše kao književnica, kako je rekao Tonko Maroević. Akademskom formacijom romanistica, autorica je brojnih izrazito autorskih antologija, kao što su *Osamnaest izazova – francuski pjesnici 20. stoljeća* (1996.), ili *Francuski nadrealizam* (2002.) ili, napokon, *Komedija dell'arte* (1987.), bez kojih bi ovdašnje poimanje svjetske književnosti bilo krnje. Baš takve antologije donijele su joj najviša priznanja: nagradu Grada Zagreba (1997.), francusko odličje Viteza Legije časti (1997.) i nagradu za životno djelo »Iso Velikanović« (2009.). Važne su i njezine autorske knjige eseja (*Putovima i prečacima*, 2005.; *Drugi život*, 2005.; *Od kazališta do teksta i obrnuto*, 2007.; *Skrovite putanje*, 2011.)

² Tonko Maroević, »Machiedo, Višnja«, u: *Hrvatska književna enciklopedija*, ur. Velimir Visković, knj. 2: *G1-Ma*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2010., str. 570.

nije, kako drugom zgodom kaže Tonko Maroević, »herbarijski prešala« svoje prijevode, već ih je »kolažno montirala« te »interpretirala jedan svijet u drugome«.

No, jedna od njezinih značajnih sklonosti bila je okrenutost teatru. Osim povijesnoteatroloških studija i eseja, pa tako i knjige eseja *Od kazališta do teksta i obrnuto* (2007.), Višnja je i prevodila za kazalište, priredila je brojne radio-dramske adaptacije i dramatizacije.

Višnja je Machiedo svojedobno i sama nastupala kao glumica. U svojim je najmlađim danima ostvarila nekoliko zapaženih uloga u dramskoj sekciji Klasične gimnazije³ te u predstavama Studentskoga eksperimentalnog kazališta.⁴

O Višnji Machiedo napisani su eseji i kritike, iz pera značajnih znanstvenika i teatrologa.

Tako Lada Čale Feldman piše: *Višnja Machiedo njeguje u nas posve rijetku odanost štivu, opusu, autoru kojeg tumači, potpun čitateljski pristanak i prihvata svijeta koji joj je namjera predstaviti, do granica posvemašnjega metempsihičkog zaposjedanja tog 'drugog života'*.⁵

A Dunja Fališevac, pišući o njezinoj knjizi *Skrovite putanje*, kaže: *Nižući tuđe misli, »tuđe riječi«, dileme i razmišljanja i preplećući ih s osobnom interiorizacijom pojedinog antropološkog pitanja, autorica bogatim i razgranatim asocijacijama isprepleće svoje eseje raznim književno-kulturnim i filozofskim opservacijama*.⁶

³ Nastupala je u Plautovu *Hvalisavom vojniku* te Eshilovim *Eumenidama*.

⁴ Višnja Machiedo sudjelovala je u izvedbama Držićeva *Dunda Maroja*, Goldonijevih *Ribarskih svađa*, Krležinih legenda *Kraljevo* i *Adam i Eva*, Begovićeva *Pustolova pred vratima* i Rózewiczeve *Kartoteke*.

⁵ Lada Čale Feldman, »U zagrljaj, u onkraj, u beskraj«, *Vijenac* br. 329 (26. listopada); nav. prema: <http://www.matica.hr/vijenac/329/U%20ZAGRLJAJ%2C%20U%20ONKRAJ%2C%20U%20BESKRAJ/> (preuzeto: 27. ožujka 2014.).

⁶ Dunja Fališevac također primjećuje kako Višnja Machiedo »povremeno aktivira i vlastita sjećanja ili osobne refleksije prema prezentiranoj temi, što ovu knjigu čini spletom intelektualno-eruditskog i emocionalno nabijenog kolaža

Dobitnica je nekoliko nagrada. No ipak je u mnogim aspektima ostajala relativno nevidljivo.

POD MASKOM TEATRA

I mada je Višnja Machiedo⁷ na mnoge načine sudjelovala i pisala o teatru, u ovom ću se izlaganju oslanjati na njezinu iznimno vrijednu studiju tiskanu još 1986. godine u časopisu *Forum*: »Komediya dell'arte pod maskom teksta«. ⁸ Činim to iz nekoliko razloga: vjerujem da je upravo u tom tekstu pohranjen manje-više tajni kod; rječnik tema i termina/jezičnih igara kojima se trajno bavila. To je **kolaž** koji unaprijed, poput mape/koda/ pojmovnika, ukazuje na putanje i mjesta kojima se trajno kretala/kojima nas je vodila.

Studiju o komediji dell'arte, dakle, možemo čitati kao kolaž ključnih fragmenata, njezinih budućih, u tom trenutku još nenapisanih tekstova. Svaki je kolaž spoj, križište citata, kojima se Višnja Machiedo tijekom čitavog svog opusa z/dušno predavala.

kulturologije, antropologije, esejistike i memoaristike«, kao i da »imenica *putanje* kao označujući kružno kretanje oko izabrane teme i svijest da se ni jedna od esejiziranih tema ne može nikada dokraja iscrpiti« (»San, prijateljstvo i starenje«; nav. prema: <http://www.matica.hr/vijenac/488/San%2C%20prijateljstvo%20i%20starenje/>; posjećeno 27. ožujka 2014.).

⁷ Višnja Machiedo bila je Prevoditeljica, ona koja jedan jezik prevodi drugim jezikom. Kao vrsna poznavateljica i priređivačica dvotomne knjige *Francuski nadrealizam*, opet se bavi umnim i zaumnim, dvama jezicima.

⁸ Tekst je 1987. autorica objavila kao predgovor antologiji *Komediya dell'arte*, koju je priredila za Biblioteku »Prolog«, te 2007. uvrstila u knjigu studija i ogleđa *Od kazališta do teksta i obrnuto*. Svi citati u ovom su priopćenju preuzeti iz časopisa *Forum*, a stranice se navode u zagradama.

Pišući o »komediji na način glumaca«, autorica piše o »tekstu-fragmentu koji istodobno otkriva i skriva« (str. 667). Ako uzmemo u obzir njezin čitavi opus, upravo bi studija o komediji dell'arte mogla biti ključni tekst-fragment koji istovremeno otkriva i skriva brojna lica Višnje Machiedo.

»Uzimam svoje blago tamo gdje ga nađem« (str. 679) – jedna je od ključnih rečenica koju je također posudila, ovog puta od Molièrea, posredno govoreći i o sebi. »Sve što nije kolaž, je k'o laž« (kaže slijedeći i citirajući riječi Tonka Maroevića). Kolaž je, dakle, istina. Točnije: skup istina (jer »...ne postoji samo jedna istina«).

PUTOVANJE NITIMA JEZIKA

Možda bi bilo dobro krenuti na ovo putovanje nitima jezika, tj. mrežom termina koje je često rabila. Svi će navedeni pojmovi/ riječi/ biti učestalim sidrištima njezinih tekstova od 80-ih godina dvadesetog stoljeća pa sve do njezine posljednje knjige, tiskane 2011. godine, *Skrovite putanje*.

Izdvojila bih sljedeće opsesivne/ključne riječi: okretanje, kaleidoskop, čudesno, tajna, vakuum, heretika, dijalektika...⁹

⁹ Mali rječnik putanja i mjesta kojima se kretala Višnja Machiedo:

¹) maske – otkrivanje/zakrivanje

²) pluralitet istina

³) svjedočenja

⁴) vakuum, praznina – nastanjenost

⁵) dijalektičke igre: obrtanje

⁶) kolaž – sve što nije kolaž je k'o laž

⁷) najopipljiviji dokazi su maska/naličje stvari pokazuje tajna lica

⁸) nepostojana hijerarhija

⁹) nomadstvo – obitelj sjedilačka i ona nomadska

¹⁰) heretika/čudoređe

Obrazine i maske, opsjene i sjene Višnjina su tema baš kao i suodnos otkrivanja/zakrivanja, jezičnog/izvanjezičnog; jezika i govora; jezika i tijela; konstrukcije i dekonstrukcije; simboličkog i semiotičkog, svijeta kulture/svijeta života, realnog/nadrealnog; površinskog/dubinskog, vidljivog/nevidljivog, umnog i zaumnog.

Obrtanje koje istovremeno skriva i otkriva/ je/su Višnjina tema i kada ne piše o teatru; kada se bavi nadrealizmom, kada piše eseje, kada prevodi. Naime, Ferdinando Taviani, na kojega se Machiedo često poziva, primjećuje da »gledatelji općenito vide teatar naopačke, s 'površine predstave'«, a Višnja Machiedo dodaje da to »gledište prevladava i u povjesničara-teatrologa« (str. 669).

Takav pogled onemogućuje doticanje tajne,¹⁰ onog »drugog«, što se nikome ne može »ispričati«, a što je imanentno teatru. Višnja teatru prilazi upravo iz tih drugih i drugačijih pozicija.¹¹ Dotaknuti drugi život, kako je to Višnja činila (a o čemu piše Lada Čale Feldman), znači respektirati, voljeti drugog i drugo, a to je i »nenametljiv dug vlastitog drugosti«.¹²

¹¹⁾ uljez

¹²⁾ otkrića/skrivačice

¹³⁾ tijelo, akcija, izvedba.

¹⁰ »'Činjenice' (su) jedina konkretna stvar u našem zvanju, zato što se drugo u našem zvanju, ono 'drugo, *tajna* (...) ne može nikome ispričati« – citat je Ruggera Jacobbija, koji također koristi (str. 687).

¹¹ Dotaknuti drugi život, kako je to Višnja činila, znači voljeti drugog i drugo, a to je »nenametljiv dug vlastitog drugosti« (Lada Čale Feldman, »U zagrljaj, onkraj, u beskraj«).

¹² Lada Čale Feldman, nav. djelo.

DIJALEKTIČKA IGRA

Višnja Machiedo, kako sama kaže, ne »stremi širini, već se hoće »usredotočiti na dijalektičku igru svjetla i tame, lica i naličja« (sr. 668). Ta je dijalektička igra zanimljiva, puna paradoksalnih susreta, spojeva nespojivog, a ne smije se zaboraviti da su i »najopipljiviji dokazi ponekad maska, ispod koje valja indiskretno zaviriti zato da bi se u naličju stvari možda nazrela tajna lica« (str. 668).

Ta mreža brojnih dvostrukosti i mnogostrukosti, oksimoronska/paradoksalna pozicija spajanja naizgled nespojivog – Višnjina je pozicija.

O komediji dell' arte piše i sljedeće: »To je teatar koji je »dokumentaran« i »njegova dokumentarnost je dobro došla, ali i dvosmislena, baš kao što je« – kako ističe – »na neki način dvojbeno svako drugo svjedočanstvo, svaki ljudski zapis koji nadilazi bezdušne i suhoparne okvire arhivskog podataka« (str. 667). Autorica se, dakle, bavi predajom i propitivanjem, preispitivanjem nasljeđa istraživanja, pretpostavki i teza, viđenja i zaključaka.

ULJEZ

Već sredinom osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, u vrijeme pisanja predgovora, Višnja Machiedo promišlja pozicije i teme o kojima se zadnjih godina intenzivno piše.

– Tako zagovara nepostojanu hijerarhiju, upućujući, naravno, na postojanje niza paralelnih istina (»Tišti mi dušu to što ne postoji samo jedna istina«), problematizirajući jednosmjernost svjedočanstava.

– S tim u vezi tematizira i tijelo. Zasigurno nije slučajno da Višnja Machiedo govori o udovima, tijelu i kosturu komedije dell'arte: tj. kazališnog teksta i izvedbe.¹³

– Isto tako, Machiedo problematizira izvedbu, tj. »predstavu« kao takvu: te se (implicitno) dotiče i danas popularne dihotomije dramsko/postdramsko.¹⁴

Višnja problematizira i rastvara okvire svake vrsti, govori izrijekom o her/etičnosti – o kojoj piše i Julija Kristeva; na neki način anticipirajući ono što feministička epistemologija dovodi k svijesti: žensku etičnost, koja je uključiva. Her-etika je, naime, prema Kristevoj, ponovna formulacija etike, heretička etika razdvojena je od morala, ona je ne-smrt, ljubav.¹⁵

Atributi na koje Višnja Machiedo obraća osobitu pozornost su »tajanstven« i »zagonetan«.

Ali značajan je i termin »uljez«. Naime, upravo tako autorica naziva samu sebe: uljezom koji pokušava umrežiti, grupirati, ukrižati brojne informacije.

DVOSTRUKA SKRIVENOST NAPORA

Pišući o komediji dell'arte, Machiedo uočava kako je pogrešna ideja o »teatru spontanosti i nesputane stvaralačke mašte«. Ističe kako se okrenula građi koja je potekla iz pera glumaca dell'arte ili njihovih suvremenika;

¹³ Tako na jednom mjestu kaže: »razbacani udovi spomenutog korpusa«, a, na drugom spominje i »zacrtani kostur kazališne radnje«.

¹⁴ Tematizira predstavu kao takvu i putem Mejerholdovih uvida, te problematizira odnos predstave i radnje.

¹⁵ Usp.: Dubravka Crnojević-Carić, *Gluma i identitet*, Durieux, Zagreb, 2008., str. 258.

to jest otkrićima ili pak skrivačicama »iz prve ruke«. ¹⁶ Riječ je upravo o svojevrsnom zrcalnom fenomenu, odrazu.

Upravo zato što su umjetnici komedije dell'arte najdalje doprli u kodifikaciji (str. 671), njihova je pojavnost doživljavana kao spontanost.

»Ovdje se cijelo umijeće sastoji u tome«, citira Machiedo Andreu Peruccija, »što se znade sakriti: upravo to izaziva čuđenje i draž« (str. 672). Dojam začudne prirodnosti proizvodi zapravo umjetnost kombiniranja, što uključuje dugotrajne pripreme, brojne profesionalne muke.

No svi ti napori umjetnika, ističe Višnja Machiedo, »ostat će dvostruko skriveni:

tajit će ih s jedne strane sami akteri 'monstruoznog zanimanja', dok će pričini, to jest dojam što ga gledaocima nudi površina predstave prerasti u sud, slijep prema problemima pozadine, nezainteresiran za uočavanje produktivnih postupaka« (str. 672).

Sintagma »*sua sponte*« – odnosno »na svoju ruku, svojevolutno« – za takvog glumca podrazumijeva »veliko obrazovanje, silan pripremni rad, što uz 'stilske vježbe' književnog karaktera obuhvaća glazbu, ples, akrobatiku«, što istovremeno znači »odbaciti prisilu autorske dramaturgije i zamijeniti je pravilima i stegama kolektivne glumačke dramaturgije« (str. 672).

¹⁶ Opsesivne riječi u djelu Višnje Machiedo su *tajna*, *čudo*, *čudesno*, *okretanje*, *zakrivljanje*... Jedan od razloga njezina zanimanja za komediju dell'arte leži baš u *tajni*; autorica, naime, ističe kako naziv knjige *Tajna komedije dell'arte* (Ferdinando Taviani – Mirella Schino, *Il segreto della Commedia dell'Arte*, Usher, Firenca, 1982.) nije slučajna.

SEOBE GLUMACA

Komedija dell'arte, prema Machiedo, jest zamršeni pluralitet glumaca-autora, fluidnost hijerarhije. »Umjesto *jednog mozga*«, na djelu je »pluralizam talenata, uma, biografije i čudi«. Riječ je o »kompleksnoj harmoniji dramske kompozicije« koju su ostvarivali glumci.

»Maske i različiti jezici (...) strukturalni su element prvog reda« (str. 684), što uključuje i seobe glumaca, izazove i načine kojima su se prilagođavali tuđim sredinama (str. 686).¹⁷

Kohezijska snaga bila je sama izvedba, akcija, odnosno tijelo (str. 674).

STALNO IZNENAĐENJE

Takav/taj teatar Višnja Machiedo određuje riječima kojima je Mladen Machiedo odredio roman »mahnitoga (17.) stoljeća«; on je »bezgranična vrsta koja se služi mnogobrojnim tradicionalnim predlošcima, ne da ih slijedi (kao renesansa), već da ih mijenja i spaja po suvremenom ukusu«; dodajući da Komedija »sugerira još heteroklitniju 'bezgraničnost'« (str. 679), koja nudi »nov osjećaj beskrajnosti«, što podrazumijeva d/oživljavanje »života kao stalnog iznenađenja«, gdje su moguće »beskonačne varijacije, metamorfoze unutar čvrstih obrisa kodifikacije« (str. 680).

¹⁷ »Svaka i najmanja kretnja u pravi čas i osjećajna djelovat (će) jače nego Aristotelova filozofija ili retorika« (str. 674), citira Machiedo Flaminija Scalu.

PREKRETNIČKA MOĆ TEATRA

Hijerarhija u tradicionalnom smislu riječi dovedena je u pitanje, budući da taj tip teatra »izmiče vlasti knjige i pisma« (str. 670). Upravo su glumci i glumice komedije dell'arte svojim načinom onemogućili cenzuru i uspjeli ostaviti na snazi »prekretničku moć teatra« (str. 677).

Umjetnička reperkusija tog teatra dugo je ostala u sjeni, a osigurala je ključne stvari, prije svega autonomiju kazališne umjetnosti, tj. slobodu kritičkog ispitivanja društvenog života protiv svake cenzure i zadržavanja (str. 680).

ZAJEDNICA LUTALAČKE OBITELJI

Višnja Machiedo, naravno, piše o teatru uključujući i njegove sociološke, ideologijske pa i ontološke aspekte, kao i značaj vještine i umijeća glumca u odnosu spram društvenog uređenja koji je u danom trenutku na snazi.

Historičnost također promatra kompleksno; tako govori o dvostrukoj historičnosti: prvoj, »historičnosti samog predmeta« istraživanja te, drugoj, historičnosti »vlastitog povijesnog trenutka, odnosno konteksta« unutar kojeg djeluje kritičar i iz kojega se ne može istrgnuti, čak kad bi i htio, u trenutku u kojem »obrađuje temu iz prošlosti« (str. 677).

Machiedo, tim slijedom, tematizira i zajednicu. Nepostojana, uvijek fluidna hijerarhija komedije *all'improvviso* jest spajanje, tj. zajednica između Različitih, odnosno ljudi različitog socijalnog, zemljopisnog porijekla, različite dobi i naobrazbe.

Riječ je o postojanosti osobite vrste: nužan je postojan odnos suradnje, koji (upravo) zahtijeva nepostojana hijerarhija: o ovoj bismo temi mogli

konzultirati i suvremene sociološke teorije i fenomene, kao i fenomen *direktne demokracije*.

Za razliku od zatvorenog mjesta (to je tema koju eksplicite razvija u svojim posljednjim esejima u knjizi *Skrovite putanje*), zatvorenosti građanske obitelji, glumci komedije dell'arte nude mogućnost otvorenog mjesta, terase (kako će kasnije, 2011. godine, reći), odnosno nomadske, lutalačke obitelji: »Mjestu pripisujem zijev neodređenosti i praznine što omogućuju sklopove jezičnih slagalica«.

NIŠTA I PRAZNINA

Ništa, praznina, vakuum – još je jednom od važnih tema Višnje Machiedo. Višnja odabire, kao blago koje osjeća svojim, Tavianijevu rečenicu: »U suštini je (taj teatar, teatar komedije dell'arte) međutim bio *prazan*, ali tako čvrstih i energičnih *kontura* da je prihvaćao najrazličitije imaginacije i fantazije« (str. 683).

Ističe da je riječ o tematskom, misaonom, semantičkom vakuumu predstave što omogućuje onu buduću puninu koja se ostvaruje punim ulogom pojedinačnih glumačkih osobnosti u kolektivnoj dramaturgiji (str. 684). Navedeno bismo naravno mogli povezati i s Bahtinovim stavovima, pa tako i sa suvremenim interpretatorima Bahtinove misli, primjerice s Davidom Carrollom, Vladimirom Bitijem ili Johnom Feketijem, koji govori o imoralnosti fizičkog, gdje je sve moguće, te o metafizičnosti teksta.

Fizis, naime, ne poštuje granice morala; tu više nema utočišta metafizike; dolazi do osporavanja metafizičkog moralizma fizičkim

imoralizmom. Fizičko je nestabilno mjesto, nestalna »vrijednost-vampir«, tvdi John Fekete.¹⁸

O praznom i nastanjivom piše i u svojim posljednjim tekstovima u *Skrovitim putanjama*: »Mjesto, s obzirom da je u prostoru i dio prostora, sadrži u sebi neki zijev, pa mu je i lingvistička oznaka djelomice *prazna* i susljedice tome kontekstualno nastanjiva«.

OBRTANJE

Upućujući na kaleidoskopsku refleksiju, Višnja Machiedo analizira Tavianijev način pisanja. Tako kaže da talijanski autor »ne opovrgava sporna mjesta pukim odbacivanjem, već to sporno obrće, ili svoje opaske i protuargumente okreće tako dugo (...) dok, ne mijenjajući doslovce ništa, zapravo ne promijeni sve« (str. 668). Ovim bismo riječima mogli opisati i njezin tip argumentacije (njezin način pisanja i mišljenja): objašnjavajući Drugoga, Višnja Machiedo govori o načinu na koji je i sama stvarala.

Nabrajajući povijesni slijed imena koja su pridavana teatru *all'improvviso* – kreće od konca, od Goldonijeva termina *commedia dell'arte*, koji je mišljen kao poruga, kritika tada već iskrivljenog oblika teatra, termin formiran u »fazi propadanja« tog kazališta – nabraja sedam faza,¹⁹ sedam termina, kako bi završila s onim koji je za nju ključan –

¹⁸ Nav. prema: Vladimir Biti, »Nietzsche, Bahtin i 'slaba misao'«, u: *Bahtin i drugi*, prir. Vladimir Biti, Naklada MD, Zagreb, 1992., str. 192.

¹⁹ Nabraja i objašnjava sljedeće termine:
commedia all'improvviso – na neočekivan, nepredviđen način;
commedia a soggetto – komedija na zadanu temu;
commedia di zanni – komedija u kojoj su *zanni*, likovi sluga;
commedia delle Maschere – komedija maske, teatar u kojem glumci nose maske, ali ne na način antičkog glumca koji je gleda, već je drži sa strane;

»komedija na način glumaca«, što i jest značenje onoga *dell'arte* – i koji, kao termin, drži najtočnijim. »Međutim, sva ta imena zajedno«, zaključuje Machiedo, »oblikuju sljedeću križaljku: talijanske komedije na zadanu temu, rađene na način glumaca pod maskom, i to na nepredviđeni način!« (str. 670).

Na sličan se način igra i s fenomenom heretičnosti: postavljajući ga na početku kao važan element teatra, te malo pomalo, ništa naizgled ne mijenjajući, dolazi do teze kako je teatar ćudoredan, za razliku od svakodnevice. (Što se poklapa i s onim o čemu Gavella piše supostavljajući građansku i glumačku iskrenost.)

MNOGOSTRUKOST JEZIKA

Višnja Machiedo otvara odnose semiotičkog i simboličkog, jezičnog i izvanjezičnog, umnog i zaumnog, otvorenog i zatvorenog, što paralelno supostoje. Semiotičko je na snazi u svakom tipu teatra, kao i u drugim područjima njezinog interesa; subrealnom, nadrealizmu...

Okrećući još jednu od svojih početnih teza: da se teatar obično promatra »naopačke, s 'površine predstave' ... dakle izvana, što onemogućuje doticanje dubine/unutarnjeg/tajne teatra, onog što se nikome ne može »ispričati«, Višnja Machiedo kao da sama sebi proturječi jednom od završnih rečenica svoje studije.

Tako, citirajući Francesca Fulvija Frugonija, »autora velike satiričke i moralističke *summae* pod naslovom *Diogenov pas*«, kaže: »Svijet je lijep zato što se sav sastoji u vanjštini. On je utvara koja prelazi u sjenu« (str.

Comédie Italienne – talijanska komedija;
commedia dell'Arte – komedija rađena na način glumaca.

681) ili, kako bi rekao Hugo von Hofmannsthal: »Istinu je najsigurnije skriti na površini«.

Upravo je u takvoj dvostrukosti, ako ne i mnogostrukosti kolaža jezika i teza, ono što Machiedo doživljava temeljnim: jezik, naime, pa tako i život – zapisuje godine 2011. u *Skrovitim putanjama* – »uvijek plete neku sebi svojstvenu mrežu ukrižanih analogija«?

RASPLETANJE PLETIVA

Pitanje je kako rasplesti pletivo, odnosno mrežu, vidljivog/nevidljivog: osobnog i socijalnog, otvorenog i zatvorenog, skrivenog i zakrivenog, dubinskog i površinskog, prostora i vremena. I zašto bi se uopće tome težilo? Nije li riječ o bazi i potki, koje su obje nužne i neizostavne u svijetu kulture, ali i u svijetu života.

Slično je i s bliskošću/blizinom. »Koliko pak sama blizina razotkriva, odnosno skriva, to je drugo pitanje« (str. 688), piše Višnja, prevoditeljica, ona koja jedan jezik prevodi drugim, završavajući svoju studiju o komediji dell'arte.

Upravo je tako (bilo) i s Višnjom Machiedo osobno: blizina bivanja s njom koliko je otkrivala toliko je i zakrivala njezin značaj. Ili je to ona sama tako htjela.

* * *

Vjerujem da će tek blizina naknadno, indiskretno zaviriti ispod maske opipljivog, argumentiranog, izrečenog, kako bi nazrela značaj brojnih Višnjinih zastrtih lica. Pa tako i lice Višnje Machiedo, ne samo značajne esejistice, znanstvenice, prevoditeljice, teatrologinje, već i lice Višnje Machiedo-glumice, one koja se poput Isabelle Andreini, zvijezde komedije

dell'arte, a istovremeno i (iznimno) obrazovane pripadnice talijanskih akademija, poigrava diskursima na način Bahtinova dijalogiziranog subjekta, koji – prožet drugošću, glasovima i jezikom drugih, podvaja strukturu svog iskaza na javni i tajni smisao i kod.

LITERATURA

- Bahtin i drugi*, prir. Vladimir Biti, Naklada MD, Zagreb, 1992.
- Vladimir Biti, »Nietzsche, Bahtin i 'slaba misao'«, u: *Bahtin i drugi*, prir. Vladimir Biti, Naklada MD, Zagreb, 1992., str. 189-222.
- David Carroll, »Pripovjedni tekst, raznorodnost i pitanje političnosti. Bahtin i Lyotard«, u: *Bahtin i drugi*, prir. Vladimir Biti, Naklada MD, Zagreb, 1992., str. 157-187.
- Dubravka Crnojević-Carić, *Gluma i identitet*, Durieux, Zagreb, 2008.
- Lada Čale Feldman, »U zagrljaj, u onkraj, u beskraj«, *Vijenac* br. 329 (26. listopada 2006.; dostupno na: <http://www.matica.hr/vijenac/329/U%20ZAGRLJAJ%2C%20U%20ONKRAJ%2C%20U%20BESKRAJ/>).
- Lada Čale Feldman, »Uzvišenost znanja i ukusa« (Višnja Machiedo: *Od kazališta do teksta i obrnuto, romanističke i hrvatske studije i ogledi*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2007.), *Republika* 64 (2008.), br. 5, str. 120-122.
- Iva Grgić, »Tihi skandal: Višnja Machiedo – skica za portret«, *Vijenac*, br. 238 (17. travnja 2003.; dostupno na: <http://www.matica.hr/vijenac/238/Tihi%20skandal/>).
- Iva Grgić Maroević, »Koračati objema obalama«, *Vijenac*, br. 516-517 (12. prosinca 2013.; dostupno na: <http://www.matica.hr/vijenac/516%20-%20517/Kora%C4%8Dati%20objema%20obalama/>).
- Dunja Fališevac, »San, prijateljstvo i starenje«, *Vijenac*, br. 488 (15. studenoga 2012.; dostupno na: <http://www.matica.hr/vijenac/488/San%2C%20prijateljstvo%20i%20starenje/>).

- Tonko Maroević, »Machiedo, Višnja«, u: *Hrvatska književna enciklopedija*, ur. Velimir Visković, knj. 2: *Gl-Ma*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb. 2010., str. 570.
- Višnja Machiedo, »Komediya dell'arte pod maskom teksta«, *Forum* 25 (1986.), knj. 52, br. 11-12, str. 666-688.
- Višnja Machiedo (prir.) *Komediya dell'arte. Antologija*, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb 1987.
- Višnja Machiedo (prir.) *Francuski nadrealizam I i II*, Konzor, Zagreb, 2002.
- Višnja Machiedo, *Drugi život*, DHK, Zagreb, 2005.
- Višnja Machiedo (2011) *Skrovite putanje*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
- Katja Radoš-Perković, »Teatar kao paralelni svijet u interpretacijama Višnje Machiedo«, *Književna smotra*, 41/2009, br. 1; str. 149-151.

THE TREATMENT OF THE OTHERNESS, HERESY AND HETEROGLOSSIA IN THE WORKS OF VIŠNJA MACHIEDO

A b s t r a c t

Višnja Machiedo is both very well known and appreciated as an excellent translator, essayist and critic. However, despite the exceptionally lucid passages she has written on theater and her unavoidable contributions to the study and understanding of the *Commedia dell'arte*, her teatrological sense has not been sufficiently mentioned. Višnja Machiedo writes about the Other, that beyond language and mind, of the Secret, as a foundational aspect of theater and drama. These are the subjects that Višnja Machiedo, in one way or another, addresses in her works. I will be taking this opportunity to read Višnja Machiedo's texts, comparing her views with those of globally relevant theorists (Mihail Bahtin and Julia Kristeva), and point out the exceptional teatrological-theoretical insights with which she has enriched Croatian theater and drama history, and thus teatrology itself.